

чие эссеистического начала исследователь отмечает в жанре проблемной статьи и корреспонденции, в которых журналист не просто описывает проблемы, но размышляет над ними.

Тем не менее, несмотря на присутствующие аналитические черты в жанре: последовательные цепи аргументов, их анализ, предположения, недостающими элементами в подлинно аналитических жанрах, таких, как статья, отчет, обозрение, рецензия, остаются, на наш взгляд, эмоционально-образное воздействие на читателя, художественное переосмысление действительности, дополненное ассоциативными связями авторского восприятия.

Исходя из представленных трактовок синкретизма жанра, необходимо отметить, что неустойчивость формы эссе вовсе не означает его несостоятельности. Напротив, индивидуальная особенность совмещения различных характеристик, полифония, синкретизм жанровых элементов позволяют говорить о постоянном развитии формы произведения или, согласно мнению М. Н. Эпштейна, перерастании жанровых границ в эссе [9, с. 334]. По мнению ученого, «то, что «я» в эссе всегда уходит от определения и не задается прямо в качестве предмета описания, отличает этот жанр от таких, казалось бы, близких, тоже направленных к самопознанию жанров, как автобиография, дневник, исповедь. Личностное начало, проявленное в индивидуальной авторской манере, придает неповторимый колорит жанру; даже если образ повествователя едва уловим, он чувствуется, ощущается.

Таким образом, в сочетании художественных и публицистических признаков мы видим истоки полифонизма жанровых элементов эссе, выделяемых многими учеными. Дуализм формы эссе позволяет говорить о нацеленности воздействия на реципиента, посредством актуализации позиции автора, исследований окружающего мира и отдельной личности (не исключая самого автора) – с одной стороны, а также о непосредственной оценочности, разнообразии образных элементов, «заимствованных» из художественной литературы – с другой. Именно поэтому произведения, причисляемые к жанрам художественной публицистики, всегда полифоничны и предполагают многочисленные варианты восприятия, осмысления, интерпретации текста.

Список использованных источников

1. Гуревич С. М. Газета: вчера, сегодня, завтра / С. М. Гуревич. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 288 с.
2. Дмитриевский А. Л. Жанр эссе. Очерк теории жанра / А. Л. Дмитриевский. – Орел: ОГУ, Полиграфическая фирма «Картуш», 2006. – 130 с.
3. Журбина Е. И. Теория и практика художественно-публицистических жанров. Очерк. Фельетон / Е. И. Журбина. – М.: Мысль, 1969. – 396 с.
4. Кайда Л. Г. Эссе: стилистический портрет / Л. Г. Кайда. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 184 с.
5. Пельт В. Д. Дифференциация жанров газетной публицистики / В. Д. Пельт. – М.: Высшая школа, 1986. – 167 с.
6. Словарь литературоведческих терминов / Ред.-сост. Л. И. Тимофеев, С. В. Тураев. – М.: Просвещение, 1974. – 509 с.
7. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. – 1600 с.
8. Ученова В. В. Современные тенденции развития журналистских жанров / В. В. Ученова // Вестник Московского университета. Серия XI. Журналистика. – 1976. – №4. – С. 17-26.
9. Эпштейн М. Н. Парадоксы новизны: О литературном развитии XIX – XX веков / М. Н. Эпштейн. – М.: Сов. писатель, 1988. – 416 с.

The article searches into the specifics of the essay in the context of its interaction with other literary and journalistic genre forms. It is should be pointed out that such multicomponent characteristics of the essay derives from its polyfunctioning property. Due to this property, the essay becomes a perfect means of interaction between literary and journalistic components as well as a matrix for various possibilities of a genre.

Key words: genre, literature, marginal, sketch, polyphony, social and political journalism, feature, essay.

УДК 81'276:769:070

Б. О. Коваленко, Н. Д. Коваленко

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СПОРТИВНОГО ЖАРГОНУ В ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглядається функціонування елементів спортивного жаргону в мові сучасних українських газет. Починаючи з кінця XX століття жаргонізми усвідомлюються як джерело особливо виразних, експресивних висловів. Доведено, що у сучасному газетному тексті спортивні жаргонізми виконують експресивну функцію.

Ключові слова: спортивний жаргон, мова газет, апелятив, власна назва, функції жаргонізмів.

Постійні зміни в природі та суспільстві накладають відбиток і на саму людину, і на її мовлення. Мова ніколи не зупиняється в своєму розвитку, який взаємозумовлюється поступальним рухом людського суспільства взагалі й кожної особистості зокрема. Проблеми лінгвального освоєння дійсності (як гносеологічний фактор), за-

кономірне прагнення до поглиблення інформативності та місткості висловлюваного (як фактор інтелектуалізації мовлення), зближення культурологічних сфер народів світу (як історичний фактор) спричиняють постійні зміни в українській мові.

Вплив соціальних явищ на мову привертав і досі привертає увагу багатьох учених. До цієї теми зверталися, зокрема, А. Мейє, В. Матезіус, Б. Гавранек, О. Шахматов, І. Бодуен де Куртене, Є. Поливанов. Саме їм належить безсумнівне теоретичне обґрунтування тісного зв'язку мови із соціальними процесами. Можемо говорити про певне розширення вже наявних напрямків досліджень і формування нових й у вітчизняній соціолінгвістиці. Об'єктом її стають соціальна природа та суспільні функції мови, механізми впливу соціальних чинників на мову, соціальні типи мов тощо. Помітний внесок у дослідження цих питань здійснили українські вчені: Ю. Шевельов, О. Горбач, Й. Дзензелівський, Л. Ставицька, Ю. Жлуктечко та ін. На їхню думку, вивчення «живого» мовлення стає пріоритетним у наукових розвідках як вітчизняних, так і зарубіжних мовознавців, завойовує все нові й нові позиції. Об'єктом таких праць стають, зокрема, колись табуовані найрізноманітніші мовні явища, що в лінгвістиці отримали різні назви – соціальний діалект, аргі, жаргон, сленг тощо.

М.А. Жовтобрюх писав (у ті часи інакше він і не міг писати!): «у радянському суспільстві немає соціальних умов для виникнення різних жаргонів, а якщо вони як пережиток зрідка й трапляються у окремих осіб, то такі слова не тільки не збагачують їх словника, а лише засмічують його» [3, с. 71]. Зазначимо, що лише порівняно недавно почали з'являтися роботи українців, у яких робиться спроба дати об'єктивну переоцінку ролі українського жаргону в інтенсивному процесі демократизації літературної мови, визнається той факт, що розвинена сучасна мова повинна мати й розвинену арготичну сферу спілкування [1; 5; 7]. Те, що це справді так, підтверджує досвід аналізу мовного стану Англії, Німеччини, Росії, США, Франції та інших країн, де традиційне аргі зараз знає функціональних перетворень, що сприяє динамізації та інтернаціоналізації мовних систем.

Експансія жаргонної лексики та фразеології в сучасну українську літературну мову викликає неадекватну реакцію лінгвістів. Якщо в писемних стилях, зокрема в мові засобів масової інформації, жаргонна лексика може сприйматися як порушення літературного стандарту і чинник «забруднення чистоти української мови», то в усній комунікації, на думку Л.Ставицької, її слід визнати нормою слововжитку, адже вона збагачує розмовно-просторічний лексикон, розширює експресивні можливості невимушених, іронічних, інтимно-фамільярних стилів [6, с. 294].

У лінгвістичних працях під терміном *жаргон* розуміють «один із різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови. У широкому розумінні жаргоном називають мову неосвічених верств суспільства, зокрема спотворену міжмовною інтерференцією» [2, с.167]. У статті термін *жаргон* ми вживаємо саме у цьому розумінні.

Жаргонізми все частіше проникають в розмовно-побутову мову і через неї в літературну мову, зокрема в мову газет. О.О.Тараненко зазначає: «Позначка *жарг.* характеризує одиниці, що, вживаючись у середовищі певних соціальних, професійних або вікових груп мовців для номінації специфічних понять, з криптилогічною метою чи експресивними навантаженнями, потрапляють до загальнонаціональної мови (до просторіччя, переважно міського, перебуваючи на межі з ним, до мови художньої літератури та публіцистики), зберігаючи проте в ній відповідний чужорідний статус» [8, с. 118-119].

Соціальні жаргонізми в літературі можна вживати з почуттям міри лише як художній засіб мовної характеристики героїв твору. Вживання жаргонної лексики в авторській мові шкідливе й нічим не може бути виправдане.

Характеризуючи мовну ситуацію в Україні кінця ХХ століття, Л.Ставицька зазначала, що в цей період стався справжній «жаргонний вибух», особливо на шпальтах газет і журналів, де найширше представлений кримінальний жаргон. Крім того, у газетних текстах трапляються елементи інших жаргонів, зокрема спортивного.

Історія розвитку українських спортивних назв обіймає тривалий час і має давні традиції, починаючи від називання народних ігрових розваг і змагань. Вивчення й систематизація спортивних номенів, на думку Л.А. Карпець, започатковується порівняно недавно – у 20-х роках минулого століття – й відбувається в контексті розвитку української термінології [4, с. 3]. Таке вивчення йшло нерівномірно, мало свої особливості в різний час, що й уможливило виділення окремих етапів. І якщо початковий етап відзначався пошуками основних напрямків, аспектів, формуванням принципів вивчення й творення загальнонаціональної термінології, її пропаганди, першими спробами лексикографування, то сучасний етап характеризується різноплановістю й багатоаспектністю напрямів і пошуків. Однак потребують вивчення такі суперечливі чи й зовсім не досліджені аспекти, як словотвірні, синтаксичні типи і способи номінації.

Завдання нашої статті – виявити і класифікувати елементи спортивного жаргону, що активно функціонують у мові газет як експресивні засоби мови, з'ясувати їх функції. Матеріалом для спостережень послуговували тексти україномовних газет.

Серед спортивних жаргонізмів, вжитих авторами у публіцистичному стилі виділяємо власні назви й апелятиви.

До апелятивів віднесемо:

1. Назви особи за видом спорту, яким вона займається: *сокирники* – особи, які займаються альпінізмом; *художниця* – спортсменка з художньої гімнастики.

2. Назви особи за участю і роллю спортсмена в команді: *аптечка* – людина, яка під час походу несе аптечку; *збірник* – член збірної команди на спортивних змаганнях.
3. Назви осіб за уміннями й характерними діями: *дірка* – воротар, який часто пропускає голи.
4. Назви осіб за специфічними діями під час змагань: *лизун* – спортсмен, який наздоганяє свого суперника на біговій доріжці.
5. Назви осіб за фізичними якостями, витривалістю: *орач* – сильний, витривалий лижник.
6. Назви осіб за віковими категоріями: *кадет* – спортсмен віком до 16 років.
7. Номінація спортивного інвентарю за характерними рисами: *колобок* – круглий за формою рюкзак.
8. Назви спортивних закладів, місць проведення тренувань: *плювалка* – тир із примітивним оснащенням; *качка* – тренажерна зала для занять із бодибілдингу.
9. Назви медичних препаратів для спортсменів: *мороз* – знеболювальні засоби.
10. Назви частин тіла переважно за їх особливостями: *галіфе* – велике стегно; *хобот* – міцна шия спортсмен.
11. Назви спортивного одягу: *спідниця* – частина екіпіровки байдариста для герметизації човна; *зебра* – одяг судді; *балаболка* – спортивна шапочка.
12. Назви збірних за певними категоріями: *молодіжка* – молодіжна збірна з футболу, баскетболу, хокею тощо.

Журналісти отримали можливість не тільки вільно критикувати, висміювати й викривати будь-кого і будь-що, але й використовувати для цього всі можливі мовні засоби, зокрема оніми й відонімні утворення. Серед власних назв виділяємо: 1) номени, що вказують на фізичні особливості: *Залізний Кулак* – боксер Віталій Кличко; *Зубастик* – футболіст збірної Бразилії Роналдо; 2) прізвиська, що нагадують про неординарний вчинок спортсмена: *Відірвиухо* – боксер Майк Тайсон; 3) модифіковані (як правило, двоскладові, зручні для вимови) назви, що походять від прізвищ: *Блоха* – футболіст, тренер збірної України Олег Блохін; *Лобан* – головний тренер футбольної команди «Динамо» (Київ) В.В. Лобановський; *Шева* – гравець футбольної команди «Динамо» (Київ).

Функції жаргонізмів у мові газети досить різноманітні. Однак усе це розмаїття можна звести до декількох пунктів. Спортивні жаргонізми в газеті використовуються, по-перше, як зображувальний засіб: *вишка* – вища ліга («Також з упевненістю можна сказати що «вишку» залишать СК «Миколаїв» та «Прикарпаття»); *гірничник* – жовта картка («Друга половина змінила малюнок гри: хорвати фолили, і польські судді діставали один «гірничник» за другим ...»); *дев'ятка* – верхній кут воріт («Після кутового вони так спішно виносили м'яч із свого карного поля, що він потрапив у спину свого ж гравця і влетів у дев'ятку»); *фол* – дрібне порушення у спортивних іграх.

По-друге, більшість жаргонних слів у текстах на спортивну тематику мають чітко виражене емоційно-експресивне забарвлення: сатиричне, іронічне, зневажливе тощо, наприклад: *банка* – гол (у футболі, хокеї) («Весь наш бойовий дух вивітрився десь після третьої банки в наші ворота»); *дихалка* – дихальні шляхи, легені («Головне, щоб «дихалки» вистачило»); *рамка* – ворота («...три заміни вже було зроблено, а забрати Тольдо й поставити в «рамку» польового гравця було б повним безглуздом»); *свіча* – політ футбольного, волейбольного та ін. м'яча вертикально після потужного удару; *свічка* – вертикально вдарений м'яч; *фізуха* – фізична підготовка спортсмена; *чайник* – спортсмен-новачок.

По-третє, жаргонізми можуть виконувати функцію точного відтворення реплік спортсменів: «Сьогодні ми грали, на мою думку добре, але *не фарт*»: у мові воротаря футбольного клубу «Динамо» (Київ) Олександра Шовковського; «Вже на третій хвилині зустрічі Петерсон *розмочив* ворота Філімонова»: у мові тренера футбольного клубу «Спартак» (Москва) Олега Романцева.

Спостереження над українською публіцистичною практикою свідчать про те, що сучасна мовна естетика дедалі більше тяжіє до зниженої розмовності та вираження експресивності будь-якими мовними засобами.

Легкість уживання жаргонної лексики, фамільярних, просторічних із відтінком згрубілості одиниць призводить не до взаємодії, а до певного розмивання меж між стилями, псевдодемократизації тексту, співіснування книжної, суспільно-політичної лексики й фразеології і вульгарної, згрубілої, скорочення дистанції між ними, що надає фамільярності та вульгарності новітньому публіцистичному стилю.

Отже, у газетних текстах засвідчено чимало спортивних жаргонних одиниць, які мають виразну експресивну функцію, впливають на реципієнта, створюють ілюзію невимушеного інтимного спілкування, урізноманітнюють й увиразнюють виклад інформації, що свідчить про індивідуалізацію, суб'єктивізацію, демократизацію.

Список використаних джерел

1. Березовенко А. Посттоталітарна динаміка і перспективи української мови / Антоніна Березовенко // Про український правопис і проблеми мови. – Нью-Йорк-Львів, 1997. – С. 115-119.
2. Винник В.О. Жаргон // «Українська мова». Енциклопедія / В.О. Винник / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П.Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 167-168.
3. Жовтобрюх М.А. Курс сучасної української літературної мови / М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. – К.: Вища шк., 1972. – 401 с.
4. Карпець Л.А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна / Карпець Любов Анатоліївна. – Х, 2006. – 19 с.

5. Ставицька Л. «Блатна музика» української мови / Леся Ставицька // День. – 1999 р. – № 48 (585). – С. 3.
6. Ставицька Л. Функціонування жаргонної лексики у сучасній українській уснорозмовній мові / Л. Ставицька // Вісник Харківського університету № 491. Серія Філологія. Традиції Харківської філологічної школи. До 100-річчя від дня народження М.Ф. Наконечного. – Харків: Видавничий відділ ХНУ, 2000. – С. 294-297.
7. Ставицька Л. Про взаємодію жаргону і сленгу / Леся Ставицька // Українська мова та література. – 2000. – № 15 (175). – С. 8.
8. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики (на матеріалі сучасної української літератури) / Леся Ставицька // Слово і час. – 2000. – №4. – С. 54-58.

In the article the functioning of sport jargon elements in the language of modern Ukrainian news-papers is studied. Starting from the XXth century jargon units are known as the source of the most expressive utterances. It is proved that in the modern news-paper text the sport jargon units execute expressive function.

Key words: sport jargon, language of news-papers, appellative, jargon functions.

УДК 075.15

М. В. Комова

*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів*

ДИСКУРС ЯК ЗАСІБ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФАКТІВ У ЗМІ

Стаття присвячена проблемі мотивації інтерпретації соціально-політичних фактів у засобах масових комунікацій. Здійснено аналіз сучасного політичного дискурсу, місця в ньому мотивації різних соціальних груп.

Ключові слова: мотивація, інтерпретація фактів, дискурс, соціальна настанова.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що соціально-політична комунікація являє собою складне багатомірне явище. Її науковий аналіз неминуче передбачає дослідження в аспекті проблематики різних галузей гуманітарного знання. В останні роки текст і дискурс соціально-політичної комунікації стали об'єктом різноаспектного лінгвістичного вивчення. Соціально-політична комунікація реалізується як дія, за якою, як правило, стоять широкі групи суспільства (партії, рухи, організації), що зумовлює як високий ступінь її суспільного впливу, так і високий ступінь особистісної і корпоративної мотивації.

Існують численні підходи до визначення дискурсу як лінгвістичного явища – від гранично конкретного, що розглядає дискурс як зв'язну сукупність висловлень, до досить абстрактного, прихильники якого трактують текст як будь-який зв'язний знаковий простір, що включає явища різної природи, об'єднані задумом автора. Так, наприклад, В.В. Налімов розглядає мову як код і поділяє мови (до мов учений відносить і мови живопису, музики, біології) на «тверді» (з твердим зв'язком між позначуваним і тим, що позначає) і «м'які» (у які заздалегідь заставляється «множинність інтерпретацій»). Як будь-який зв'язний знаковий комплекс визначає текст М.М. Бахтин. З цим визначенням перегукується трактування Ю.М. Лотманом тексту як системи знаків, у яку автор вкладає особливий зміст. Для Р. Барта інтерес становлять такі знакові системи (література, кіно, мода), які засновані на інших знакових системах.

Метою цього дослідження є аналіз мотивації інтерпретації соціально-політичних фактів у ЗМІ.

Об'єкт дослідження – соціальні комунікації.

Предмет дослідження – мотивація фактів у ЗМІ.

Дослідження було проведене за допомогою **методів**: аналізу мотивування політичних текстів; гіпотетико-дедуктивного методу; методу семантичної інтерпретації; порівняльного і трансформаційного методів; методу деконструкції; методу когнітивно-лінгвістичного моделювання.

Дискурс/текст соціально-політичних комунікацій є об'єктом лінгвістичного вивчення і багатоаспектного розгляду: виділяються граматичні, стилістичні, семантичні, прагматичні, когнітивні, комунікативний підходи (О.І. Москальська, І.Р. Гальперін, М.Н. Кожина, В.Л. Белянин, О.Л. Каменська, Ю.А. Левицький, М.Л. Макаров, Р. Барт, М. Халлидей та ін.).

Як мовне явище дискурс/текст характеризується набором конститутивних ознак, структурою і системністю. Набір текстових категорій і структурних зв'язків може бути відносно універсальним для всіх типів текстів, але їх наповнення в текстах різних типів різне (Е. Косеріу, З.Л. Тураєва, О.М. Мороховський, О.П. Воробйова, В.І. Карасик, К. Серажим та ін.).

Завдяки принципам антропоцентризму, які затвердилися в сучасній лінгвістиці, увагу лінгвістів все частіше привертають мовні характеристики особистостей автора та адресата як суб'єктів, що визначають комунікативні, мовні, когнітивні та інші особливості текстів, які функціонують у різних сферах людського спілкування (роботи Ю.М. Лотмана, Н.Д. Арутюнової, Т.Г. Винокур, С.В. Ключова та ін.). Однією з таких особливостей, пов'язаних, з основною (домінуючою) функцією, яка обслуговує процес комунікативної взаємодії автора і адресата, є мотивація інтерпретації фактів.